

KEUNSTWURK

WEER VUUR IN MIJN LES

OVER DE KRACHT EN NIEUWE KANSEN VAN DE INSPIRATIEPROJECTEN
KULTUEREDUKAASJE MEI KWALITEIT (KEK!)

INHOUDSOPGAVE

IN OPDRACHT VAN KEUNSTWURK

Astrid Rass
Fianne Konings

1. INLEIDING	4
2. CMK, KEKI EN DE INSPIRATIEPROJECTEN	6

- ▲ 2.1 CMK en KEKI 6
- ▲ 2.2 KEKI: visie, doel en deskundigheid 6
- ▲ 2.3 De inspiratieprojecten 7

3. ONDERZOEKSAANPAK	9
---------------------	---

- ▲ 3.1 Onderzoeksvraag 9
- ▲ 3.2 Aanpak 9
- ▲ 3.3 Het kijkkader KEKI-inspiratieprojecten 9
 - ▲ 3.3.1 Raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering 10
 - ▲ 3.3.2 Cultuurtheorie 11
 - ▲ 3.3.3 Curriculair spinnenweb 11
- ▲ 3.4 De schoolbezoeken 12
- ▲ 3.5 Verwerking van de uitkomsten 12

4. WAAR ZIT DE KRACHT IN DE INSPIRATIEPROJECTEN?	13
--	----

5. ANALYSE EN INZICHTEN	16
-------------------------	----

- ▲ 5.1 Kijkkader 16
- ▲ 5.2 Inhoud: Onderwijs in Cultureel bewustzijn 16
- ▲ 5.3 Effectieve aanpak 18
- ▲ 5.4 Randvoorwaarden 19

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	20
--------------------------------	----

- ▲ 6.1 Conclusie 20
- ▲ 6.2 Aanbevelingen 21
- ▲ 6.3 Discussie 22
- ▲ 6.4 Eindconclusie 23

7. LITERATUUR EN BRONNEN	25
--------------------------	----

- ▲ Bijlage: KEKI Visie 26

1. INLEIDING

Kultuureducatie met kwaliteit (KEKI): zo heet het programma waarmee Keunstwurk in Friesland invulling heeft gegeven aan de regeling 'Cultuureducatie met kwaliteit 2013-2016'. Als onderdeel daarvan boden inspiratieprojecten, gericht op specifieke disciplines, leerkrachten de kans zich verder te professionaliseren in hun cultuureducatie.

De leerkrachten schreeften hun eigen vaardigheden en die van hun leerlingen in de vakken beeldende vorming, dans, theater, muziek en erfgoed. Keunstwurk heeft de inspiratieprojecten voorgegeven, samen met het Fries Museum, Tryater, Museumfederatie Fryslân en jeugtheater Garage TDI.

Concreet gaat het om de volgende inspiratieprojecten:

- ▶ **Muziek:** Wy Sjonge (sinds 2012)
- ▶ **Erfgoed:** Speure Nei Spoaren (sinds 2013)
- ▶ **Beeldende vorming:** Tekenskoalle (sinds 2013)
- ▶ **Theater:** Wy Spylje (sinds 2014)
- ▶ **Dans:** Wy Dûnsje (sinds 2015)

Keunstwurk krijgt opvallend positieve reacties op de inspiratieprojecten. Leerkrachten doen uitspraken als 'Ik zie weer vuur in mijn lessen ontstaan', 'Ik weet mijn leerlingen beter te raken' en 'Ik voel me zekerder om een dramales te geven'. Ook leerlingen valt het op dat hun kunst- en cultuurlessen anders worden: 'Sinds meester Tim op cursus is geweest, mogen we zelf kiezen bij tekenen!'

Blijkbaar weet Keunstwurk samen met de andere partners de juiste snaar te raken en iets bijzonders neer te zetten. Dat is een mooie opsteker, maar graag zou Keunstwurk preciezer willen achterhalen wat het succes van de projecten bepaalt. Ze willen beter verwwoorden waar de kracht zit van de inspiratieprojecten en bovendien inzicht krijgen in hoe zij leerkrachten nog beter van dienst kunnen zijn. Zij hebben ons, Astrid Rass en Fianne Konings, gevraagd om dit via een kleinschalig evaluatieonderzoek uit te zoeken.

Het onderzoek bestond uit gesprekken met de coördinatoren van de inspiratieprojecten en met diverse leerkrachten die de inspiratieprojecten hebben gevolgd. Wij hebben de gesprekken gevoerd tegen de achtergrond van drie theoretische kaders: het theoretisch kader voor deskundigheidsbevordering van konings (professionaliseren), de cultuurtheorie van Van Heusden (inhoud) en het curriculair spinnenweb van Van den Akker (curriculumontwerp).

Daarnaast hebben we de kaders uit de visie van KEKI meegenomen in de analyse.

Het doel van dit onderzoek is om:

- ▶ Inzicht te geven in de inspiratieprojecten.
- ▶ Succesfactoren van deze deskundigheidsbevorderingstrajecten te benoemen.
- ▶ Aanbevelingen te geven voor de toekomst.

Dit verslag presenteert de uitkomsten van het onderzoek. Het is bedoeld voor Keunstwurk om ervan te leren en de aanbevelingen mee te nemen in vervolgactiviteiten. Ook anderen die werkzaam zijn in het kunst- en culturomdewijs, al dan niet binnen CMK, kunnen er kennis van nemen en de inzichten gebruiken voor eigen projecten of activiteiten.

LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 vindt u een toelichting op KEKI en de plek van de inspiratieprojecten daarin. Hoofdstuk 3 beschrijft de aanpak van dit onderzoekstraject. In hoofdstuk 4 staan de ervaringen van de inspiratieprojecten, zoals verwoord door leerkrachten. Hoofdstuk 5 presenteert de analyse hiervan en de daaruit voortvloeiende inzichten. En in hoofdstuk 6 volgen de conclusie en aanbevelingen waar Keunstwurk specifiek om heeft gevraagd.

2. CMK, KEKI EN DE INSPIRATIEPROJECTEN

2.1 / CMK EN KEKI

CMK staat voor cultuureducatie met kwaliteit. CMK is de landelijke kwaliteitsimpuls voor het primair onderwijs, gefinancierd vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie. In Friesland is CMK vertaald naar KEKI: 'Kultuureducatie met kwaliteit'. KEKI is daarmee de verzamelnaam voor de kwaliteitsimpuls die het primair onderwijs in Friesland van 2013 tot 2016 krijgt op het gebied van cultuureducatie. KEKI bestaat uit een nascholingsdeeltje en een aantal regionale projecten.

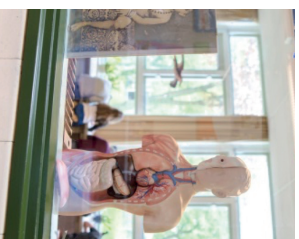
2.2 / KEKI VISIE, DOEL EN DESKUNDIGHEID

Keunstwurk heeft voor KEKI een eigen visie opgesteld met doelen en uitgangspunten. Die staan beschreven in het document 'KEKI Visie' uit april 2013 (zie bijlage 1). De verschillende KEKI-activiteiten, en dus ook de inspiratieprojecten, zijn gebaseerd op de kaders uit dit visie-document. Hieronder vindt u daarvan een samenvatting.

VISIE EN DOEL

Een belangrijk ankerpunt voor de visie van KEKI zijn de uitgangspunten voor kunstzinnige oriëntatie (zie www.kunstzinnigeoriëntatie.slo.nl) en het cultureel bewustzijn. KEKI vertaalt dat laatste als 'het betekenisgeven aan de wereld om je heen'. Voor de vorming van het cultureel bewustzijn legt KEKI de nadruk op:

- ▶ Reflectievermogen: reflectie op cultuur als een proces van betekenisgeving, waarbij zowel emoties als theoretische kennis een belangrijke rol spelen.
- ▶ Verbeeldingskracht: verbeelding als de kenmerkende vaardigheid binnen kunstonderwijs. Dit is het voorstellingsvermogen om mentale en fysieke beelden te vormen (de nadruk ligt op een van de vier vaardigheden, specifiek de verbeelding).
- ▶ Media-beheersing: materialen die de dragers vormen van cultuur en cultuuronderwijs. Vier groepen worden hierbij onderscheiden: lichaam, voorwerpen, taal en grafische symbolen.

DESKUNDIGHEID

De visie van KEKI op deskundigheidsbevordering (KEKI Visie, 2013) is dat eenieder vrij moet zijn om te groeien binnen de discipline die voor hem of haar inspirerend is en die een middel vormt om gevoelens te uiten of betekenis te geven. Keunstwurk streeft ernaar dat iedere leerkracht vanuit zijn eigen inspiratie vaardigheden kan inzetten voor de leerlingen in de klas. Elk schoolteam moet daarin een eigen lijn kunnen uitzetten. Bovendien zou iedere bovenscholse organisatie hierop een eigen visie moeten formuleren.

2.3 / DE INSPIRATIEPROJECTEN

De inspiratieprojecten vormen een onderdeel van KEKI en sluiten aan bij de daarin beschreven kaders voor deskundigheidsbevordering. Als we die kaders vertalen naar de inspiratieprojecten, dan levert dat de volgende drie doelen op:

1. Leerkrachten inspireren en voorzien van voorbeelden en ideeën.
2. Leerkrachten zich geven op hoe ze hun lessen bewuster en beter kunnen ontwerpen. Leerkrachten een scholingsaanbod bieden met inhoud die direct vertaald kan worden naar de klas.
3. Leerkrachten begeleiden en scholen in hun eigen school.

Om te zorgen dat iedere leerkracht op zijn eigen niveau en met zijn eigen leervraag kan instappen, wordt er gewerkt vanuit drie verschillende niveaus (1 inspiratie, 2 verdieping en 3 verbinding). Als we die niveaus koppelen aan de drie onderdelen voor betekenisgeving (reflectie, verbeelding en media), ontstaat de volgende matrix die een beeld geeft van de aandachtgebieden in de inspiratieprojecten:

	REFLECTIEVERMOGEN	VERBEELDINGSKRACHT	MEDIA-BEHERRIGING
NIVEAU 1: Inspiratie - in de leerkracht			
NIVEAU 2: Verdieping - in de klas			
NIVEAU 3: Verbinding - in de school (omgeving)			

Concreet betekent dit dat de inspiratieprojecten vaak starten met groepsbijeenkomsten voor leerkrachten om hen te inspireren en vertrouwd te maken met een door hen gekozen discipline (niveau 1). Vervolgens kunnen leerkrachten aanspraak maken op een cultuurcoach (kunstvakcoördinator) gespecialiseerd in een bepaalde discipline in de klas (niveau 2).

Op aanvraag kunnen leerkrachten met hun team ook deelnemen aan een teamtraining (niveau 3). De inspiratiebijeenkomsten worden georganiseerd door projectleiders en verzorgd door vakleerkrachten in dienst van Keunstwurk en/of de betrokken partners.

VIJF SOORTEN INSPIRATIEPROJECTEN

Zoals gezegd, zijn er vijf soorten inspiratieprojecten:

- ▶ Muziek: Wy Sjonge (sinds 2012)
- ▶ Erfgoed: Speure nei Spoaren (sinds 2013)
- ▶ Beeldende Vorming: Tekenskoalle (sinds 2013)
- ▶ Theater: Wy Spylje (sinds 2014)
- ▶ Dans: Wy Dûnsje (sinds 2015)

In de projecten leren leerkrachten op basis van hun eigen leervraag te tekenen, te zingen, te dansen, theater te spelen en zich te verdiepen in erfgoed. Ze kunnen het geleerde direct in de eigen klas toepassen.

De inspiratieprojecten kennen allemaal een opzet van groepsbijeenkomen, coaching in de eigen klas en (op aanvraag) teamtrainingen. De duur van een inspiratietraject kan verschillen. Gemiddeld genomen duurt een traject een half jaar en bevat het zes tot acht groepsbijeenkomen en twee tot vier coachingmomenten. Hieronder lichten we de vijf inspiratieprojecten kort toe:

MUZIEK - WY SIONGE

Wy Sionge biedt leerkrachten en scholen in het primair onderwijs praktische inspiratie en ondersteuning om zingen te stimuleren. Dat gebeurt via teamtrainingen en cursussen voor de individuele leerkracht. Het project is gericht op zingen in de klas, het opzetten van een schoolkoor en zingen met het team en de hele school.

ERFGOED - SPEURE NEI SPOAREN

Speure Nei Sjoaren begeleidt leerkrachten in hoe zij het erfgoed in de omgeving van hun school kunnen gebruiken in de eigen lessen. De leerkracht leert hoe erfgoed het curriculum kan verrijken en hoe het een brug kan slaan tussen de vakken. Doel van de cursus is om een eigen lesprogramma te ontwikkelen dat kinderen uitdaagt om erfgoed en kunst te beleven, te bevragen, erover te communiceren en te filosoferen. Er zijn coachingstrajecten en teamtrainingen voor scholen en teams die cultuurproefschool willen worden, die vanuit erfgoed cultuuronderwijs willen vormgeven of die meer willen doen aan erfgoed vanuit de eigen (school)omgeving. De doelen en het traject worden samen met de school vastgesteld. Speure nei Sjoaren ondersteunt en adviseert, de school voert uit.

BEELDENDE VORMING - TEKENSCHOLLE

Bij de Tekenschool maakt de leerkracht kennis met nieuwe technieken en ideeën om zijn of haar leerlingen uit te dagen en te inspireren. Doel is om het creatief proces op het gebied van tekenen te stimuleren. De Tekenschool heeft een aanbod voor zowel individuele leerkrachten als (hun) teams. De leerkrachten kunnen zo hun eigen tekenvaardigheden en de kennis over het begeleiden van leerlingen in de klas vergroten.

THEATER - WY SPYLJE

Het Inspiratieproject Wy Spylje hanteert als uitgangspunten dat spelen een basisbehoefte is van het kind en dat theater het vertel- en taalplezier versterkt. Het (eigen) verhaal is daarom altijd het startpunt. Bovendien wordt onderzocht hoe de leerkracht zo goed mogelijk kan aansluiten op het ontwikkelingsniveau en de beleveniswereld van het kind. Ook dit traject biedt een individueel programma en een teamtraining. In beide gevallen is er aandacht voor het individueel ontwikkelen van de speelvaardigheid van de docent en het helpen uitzetten van een leerlijn voor drama op school.

DANSEN - WY DÛNSJE

Wy Dûnsje heeft als motto 'Iedereen die wil, kan dansen met zijn klas!' In de cursus leert de leerkracht zijn eigen mogelijkheden kennen en gebruiken. De leerkracht ontwikkelt zelf een dans om zo te ervaren dat dansen niet kinderen niet moeilijk of ingewikkeld hoeft te zijn. Hij of zij krijgt vanuit een praktisch en theoretisch kader handvatten aangereikt om in de klas mee te werken. Deze training is alleen bedoeld voor individuele leerkrachten.

3. ONDERZOEKSAAHPAK

3.1 ONDERZOEKSRAAG

Keunstwurk is op zoek naar een preciezer beeld van de kracht en het succes van de KEKI-inspiratieprojecten en naar mogelijkheden voor eventuele verbetering. De onderzoeksvraag is daarom gericht op het inzichtelijk maken van de ervaringen van leerkrachten met KEKI-inspiratieprojecten en de kritische succesfactoren en aanbevelingen daarbij. De onderzoeksvraag luidt:

- WAT ZIJN DE KRITISCHE SUCCESFACTOREN VAN DE KEKI-INSPIRATIEPROJECTEN?
- WELKE AANBEVELINGEN KUNNEN WIJ GEVEN?

3.2 AANPAK

Als eerste stap in het traject zijn we in gesprek gegaan met de projectleiders van de inspiratieprojecten. We deden dat via een groepsinterview bij Keunstwurk. We hebben gesproken over de invulling en aanpak van de inspiratieprojecten. De inzichten die we hier opdeden, hebben we meegenomen naar de interviews met de leerkrachten.

3.3 HET KLUKKADER KEKI-INSPIRATIEPROJECTEN

Na de gesprekken met de projectleiders kozen we voor een kijkkader om de verzamelde gegevens te analyseren. Aansluitend bij de visie van KEKI (2013) is gekozen om het kijkkader te baseren op een theoretisch raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering (Koning's 2014) en de cultuurttheorie van Van Heusden (2010). We hebben hierin ook een aantal inzichten meegenomen uit het curriculair spinnenweb (Van den Akker & Thij's 2009). In de paragrafen 3.3.1 tot en met 3.3.3 lichten we de theoretische invalshoeken en de keuze voor deze kaders toe.

De inzichten uit de kaders van Koning's (2014), Van Heusden (2010) en Van den Akker & Thij's (2009) hebben geleid tot een kijkkader KEKI-inspiratieprojecten dat is gericht op de effectiviteit van deskundigheidsbevordering met een extra verdieping voor de inhoud en de randvoorwaarden.

KLUKKADER KEKI-INSPIRATIEPROJECTEN		
a. INHOUD	Onderwijs in cultureel bewustzijn	Reflectie (onderwerp) Verbeelding Media Herkenning
b. EFFECTIEVE AANPAK		
c. RANDVOORWAARDEN		

Met dit kader hebben we gekeken in hoeverre de inspiratieprojecten effectief zijn ingezet voor de onderdelen inhoud, effectieve aanpak en randvoorwaarden. Bij het onderdeel inhoud is specifiek gekeken in hoeverre onderwijs in cultureel bewustzijn aan bod kwam voor de onderdelen: reflectie (onderwerp), verbeelding, media en herkenning (aansluiten bij de herinneringen van leerlingen). Met name de leerplanellementen bronnen en materialen, groepeeringsvormen, leeromgeving, tijd en toetsing hebben de vraagstelling rond randvoorwaarden verdiept en aangevuld.

3.3.1 RAAMWERK VOOR EFFECTIEVE DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING

Het theoretisch raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering (Konings, 2014) is gekozen, omdat het is ontwikkeld voor het analyseren van CMK-projecten. Zoals gezegd vormen de inspiratieprojecten een onderdeel van de Friese CMK, KEKI.

Dit raamwerk is opgebouwd uit 3 kernvragen:

1. Inhoud: waar moet de scholing over gaan?
2. Effectieve aanpak: hoe leren en ontwikkelen docenten zich het best tijdens de scholing?
3. Randvoorwaarden: wat is ervoor nodig om de deskundigheidsbevordering te laten beklijven?

Per kernvraag worden drie kernpunten (zie kader) in de analyse meegenomen.

DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING		
HET DOEL		
DE OVERTUIGINGEN VAN DE DESKUNDIGHEIDSBEVORDERAAR (OPVATTINGEN, AANNAAMES EN VERMACHTINGEN)		
INHOUD	EFFECTIEVE AANPAK	RANDVOORWAARDEN
Vakinhoud voor de leerling: het wat.	Docenten* leren actief en onderzoekend. Onder meer met inbreng van eigen materiaal.	Een theorie van verandering ligt ten grondslag aan het deskundigheidsstraject.
Vakdidactiek: Op welke manier leert de docent* de leerling over de vakinhoud.	Samen leren met andere docenten*	Tijd en (permanente) ondersteuning voor docenten* is ingebouwd, zoals coaching on the job.
Leerproces van leerlingen op een specifiek gebied.	Docenten* stellen duidelijke doelstellingen op over de gewenste opbrengst.	Er is bewuste aandacht voor implementatie op school.

** Onder docenten versta ik hier leerkrachten, vakdocenten en educatief medewerkers (Konings 2014, p. 64)*

Het onderdeel Inhoud: Waar moet het onderwijs over gaan? is gericht op onderwijs in cultureel bewustzijn en hanteert hiervoor de kaders voor cultuuronderwijs die hierna worden toegelicht.

3.3.2 CULTUURTHEORIE

De keuze voor de cultuurtheorie (Van Heusden, 2010) als extra toevoeging aan het onderdeel Inhoud uit het raamwerk voor deskundigheidsbevordering ligt voor de hand, omdat de visie van KEKI (zie hoofdstuk 2) hier mede op is gebaseerd. De cultuurtheorie van Van Heusden laat de structuur zien van hoe de mens met zijn herinnering betekenis geeft aan de werkelijkheid. Betekenisgeving vormt het kernbegrip in de visie van KEKI.

Cultuur is ... Cultuur is de specifieke manier waarop mensen vorm en betekenis geven aan hun omgeving met hun herinneringen. We gebruiken hiervoor vier vaardigheden (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren) en vier media (lichaam, voorwerpen, gesproken taal en grafische tekens). Deze vaardigheden en media gebruiken we om vorm en betekenis te geven aan de wereld om ons heen, onze eigen cultuur en die van de ander (Van Heusden, 2010, Van der Hoeven, e.a. 2014, Van Heusden, Ross en Tans, 2016). Dit wordt het cultureel bewustzijn genoemd.

De theorie over cultuur biedt een fundament voor cultuuronderwijs. Cultuuronderwijs kan worden omschreven als onderwijs in het betekenisgeven aan cultuur of anders gezegd: cultuuronderwijs is onderwijs in cultureel bewustzijn.

Cultuuronderwijs bestaat uit de volgende vier componenten:

1. Onderwerp: Waar gaat het onderwijs over? Op welk aspect van cultuur reflecteren we?
2. Vaardigheden: Welke basisvaardigheden oefenen we?
3. Media: Welke media zetten we in?
4. De leerling: De geheugenbibliotheek van de leerling is het uitgangspunt waarbij we aansluiten.

Cultuuronderwijs is een samenspel van onderwerp, vaardigheden en media, dat altijd moet aansluiten bij het geheugen van de leerlingen. Leren vindt namelijk het best plaats in het licht van het bekende (Copini en Rans 2011). Je kunt pas iets zien en herkennen - en dus ook leren - op basis van wat je al weet.

CULTUURTHEORIE EN DE INSPIRATIEPROJECTEN

In dit onderzoek hebben we de inhoud van de inspiratieprojecten bekeken op vakinhoudelijke kennis van cultuuronderwijs. Dat hield in dat we keken naar waar het onderwijs over gaat (onderwerpen, binnen KEKI wordt dit reflectie genoemd), welke vaardigheden er worden geoefend (vaardigheden) en welke media worden ingezet (media). Daarnaast is er expliciete aandacht voor de aansluiting bij het geheugen van de leerling (aansluiten).

3.3.3 CURRICULAIR SPINNENWEB

Naast de twee hierboven beschreven kijkkaders van Konings en Van Heusden hebben we tijdens het onderzoek ook het curriculair spinnenweb van Van den Akker in ons achterhoofd gehouden. Van den Akker & Thijs (2009) benadrukken dat er bij leerplanontwikkeling - de deskundigheidsprogramma's van KEKI kun je beschouwen als leerplannen - in samenhang aandacht moet zijn voor de negen leerplankundige elementen: de visie, leerdoelen, leerinhoud, leeractiviteiten, docentrollen, bronnen en materialen, groeperingsvormen, leeromgeving, tijd en toetsing. Met name de leerplan-elementen bronnen en materialen, groeperingsvormen, leeromgeving, tijd en toetsing hebben de vraagstelling rond randvoorwaarden, het derde element uit het raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering, verdient en aangevuld.

3.4. SCHOOLBEZOeken EN VERWERKING GEGEVENS

Er zijn vier schoolbezoeken geweest. Dat hield in dat we leerkrachten die de inspiratieprojecten hadden gevolgd, op hun eigen school bezochten. We vroegen de leerkrachten om in hun eigen woorden te vertellen wat een inspiratieproject hen heeft gebracht en wat volgens hen de kracht ervan was. Ook vroegen we naar het effect van het geleerde voor hen in de klas en in de school. Doordat we de leerkrachten in hun eigen scholen bezochten, konden de interviews worden verlevendigd met illustraties uit de praktijk (bijvoorbeeld leerlingewerk, inrichting school, aanvullende gesprekes met leerlingen of collega's). De interviews zijn semigestructureerd, de vragen zijn opgesteld op basis van het kijkader.

De stappen in het onderzoek:

1. Gesprek met projectleiders: groepsinterview, semigestructureerd.
2. Schoolbezoeken: interviews met leerkrachten, semigestructureerd.
3. Analyse en beschouwing van de uitkomsten.
4. Schrijven van rapport en aanbevelingen.

SELECTIE VAN LEERKRACHTEN

De coördinatoren van de inspiratieprojecten en Keunstwurk hebben de leerkrachten aangeraden. Ze hebben daarbij gezocht naar leerkrachten die het liefst een of meer inspiratieprojecten hebben gevolgd, die ook een teamtraining op school hebben gehad en die met meerdere collega's van de school de inspiratieprojecten hebben bezocht. Bovendien was het belangrijk dat de leerkrachten goed en enthousiast over hun ervaringen konden vertellen.

We hebben elf leerkrachten van vier verschillende scholen geïnterviewd.

Alle vijf de inspiratieprojecten zijn aan bod geweest.

- School 1 Vijf leerkrachten BO - Tekenskoalle en Wy Spylje
- School 2 Een leerkracht BO - Speure nei Spoaren en Wy Spylje
- School 3 Een leerkracht BO - Wy Sjonge en Wy Spylje
- School 4 Vier leerkrachten SBO en VSO - Wy Spylje, Tekenskoalle en Wy Dunsje

Op de website van Keunstwurk staan YouTube-filmpjes over de inspiratieprojecten. Die hebben we ook bekeken. Dit zat niet in het onderzoeksplan, maar de filmpjes gaven wel een beeld van de ervaringen van de leerkrachten. Die ervaringen konden we ook meenemen.

3.5. VERWERKING VAN DE GEGEVENS

We hebben de gesprekken met de leerkrachten opgenomen en uitgewerkt. Deze uitwerkingen vormen, samen met onze eigen aantekeningen en ervaringen op de scholen, de basis voor de analyse en beschouwing van de inspiratieprojecten. Met het kijkader hebben we gekeken naar de inhoud en effectieve deskundigheidsbevordering van de inspiratieprojecten. Op basis van deze analyse kwamen inzichten over de inspiratieprojecten tot stand. Deze vindt u in hoofdstuk 5.

ENQUÊTES

Dit onderzoek is een verdieping op een enquête van Keunstwurk onder alle leerkrachten die aan de inspiratieprojecten deelnamen. Uit de enquête kwam naar voren dat leerkrachten tevreden zijn over de persoonlijke aanpak en de directe toepasbaarheid van het programma. De praktische werkvormen in combinatie met het inzicht dat het programma geeft in kunstonderwijs, bieden de deelnemers voldoende handvatten om er gemotiveerd mee aan de slag te gaan.

4. WAAR ZIT DE KRACHT VAN INSPIRATIEPROJECTEN?

COACH IN DE KLAS IS TOP

COACH IN DE KLAS IS TOP
ZIEN VAN MOGELIJKHEDEN
VANDAAG GELEERD, IS MORGEN IN DE KLAS
TOEPASSEN VAN SAMENHANG
DE LOCATIE DOET ER TOE

Onze vraag aan leerkrachten tijdens de schoolbezoeken was tweeledig. Enerzijds vroegen we naar de kracht van de inspiratieprojecten. Anderzijds wilden we weten wat de kritische succesfactoren waren. Deze twee invalshoeken leidden tot levendige gesprekken en mooie uitspraken van de leerkrachten. Hieronder vindt u een overzicht van de meest genoemde kritische succesfactoren. Deze worden geïllustreerd met treffende uitspraken van de leerkrachten - de cursist.

De kracht van de inspiratieprojecten is dat de coach ook bij je in de klas komt; zo leer je sneller, beter en met meer zelfvertrouwen.

Cursist Wy Spylje: 'De coach kwam tijdens een les over prentenboek. Ik zou vertellen en zij zou het uitspielen. Dat hebben we samen zo gedaan. Het was bijzonder om te zien hoe zij in die karakters en rollen kroop, heel eenvoudig, maar ook erg inventief. Ze had muzikjes meegenomen van ze-meeuwen op het strand. Ze bevestigde twee witte silhouetten handschoenen op een heugel. Zo werd dat een meeuw, die boven de kinderen zweefde, zo eenvoudig en mooi. En zo creëer ... Maar de volgende keer kan ik dit ook!'

De coachbezoeken in de eigen klas zijn een parel in de inspiratieprojecten. Leerkrachten vinden dit erg leerzaam en waardevol. De coaches nemen in de klas soms de les over of ze staan naast de leerkracht en geven gerichte hulp en feedback. Ze benoemen wat goed gaat en geven aanknopingspunten voor vervolgstappen. De complimenten die worden gegeven - 'Jemig wat goed' - doen de leerkracht zichtbaar goed. Een leerkracht verwoordde het als volgt: 'De coach geeft mij ideeën en zelfvertrouwen, door haar inbreng zit er weer vuur in mij en in mijn lessen.'

De kracht van de inspiratieprojecten is dat je veel uitprobeert en nieuwe ideeën krijgt voor materialen, technieken en werkvormen.

Cursist Wy Dunsje: 'Dansen kun je dus heel anders aanpakken, het hoeft niet in acht tellen of op de maat. Zo gingen wij zelf eerst alleen de muziek voelen en ervaren. We draaiden een rondje met onze armen, of met ons hoofd. We legden tussendoor even een hand in een hoepel, heel kort en snel en dan ging je weer verder. Aan het einde van de muziek zette je af en toe een voet in de hoepel, of een knie of zelfs twee handen. Heel simpel, maar ook heel bijzonder en mooi!'

Cursist Tekenskoalle: 'We hadden zo'n tekenboekje gekregen en dan zei de coach: 'Ga maar gewoon een driedelig maken', of 'Tekenen maar een figuurtje, het maakt niet uit'. Of 'je tekent iets na van jezelf'. Daar moest ik wel om lachen, wat moet ik dan tekenen? Dan zei ze 'Tekenen maar wat er op je bord ligt'. Dat soort nieuwe inzichten zijn heel leuk, dat doe ik nu met de kinderen ook wel eens: 'Tekenen eens wat er op je tafel ligt'. We kregen soms ook maar een heel klein papiertje. Ik vond dat een openbaring, je tekent dan zo anders. Ik heb dat ook direct met mijn klas gedaan, want kinderen vinden een groot vel vaak moeilijk en gaan dan heel klein tekenen.'

Cursist Wy Sjonge: 'Ik heb meer ideeën voor liedjes en muziek gekregen. En vooral ook geleerd wat je met een cd kunt doen. Dat je de muziek even zachter zet, of stil en dat ze verder moeten zingen. Kijken of ze hetzelfde tempo nog aanhouden. En bovenal dat het toch handig is om ook bij kleuters de maat te slaan.'

De inspiratieprojecten zitten bomvol zelf zingen, zelf tekenen, zelf spelen en het uitproberen van allerlei materialen en technieken. Er is volop aandacht voor durf en zelfvertrouwen. De cursus is heel praktisch en gericht op het doen en maken door de leerkracht zelf, met duidelijke vertaalslaggen naar de eigen klas.

De leerkrachten gaven aan dat ze door alle nieuwe ideeën weer loskwamen van hun vaste patronen. Het meest gehoorde antwoord op wat de kracht is van de inspiratieprojecten, is 'het weer zien van mogelijkheden'. De geheugenbibliotheek van leerkrachten is uitgebreid.

VANDAAG GELEERD, IS MORGEN IN DE KLAS

De kracht van de inspiratieprojecten is dat het praktisch is en direct toepasbaar in je eigen klas.

Cursist Speure nei Spoaren: 'We gingen naar musea en kregen daar praktische voorbeelden. Dat is nuttig. Leuk dat er van alles hangt en ligt en staat in een museum. Maar ik wil graag weten: wat doe ik daar morgen mee in mijn groep.'

Cursist Tekenskoalle: 'Het fijne is dat je niet alleen zelf beter wordt in tekenen en dat je er meer verstand van krijgt, maar dat de coach ook direct voorbeelden geeft van wat je daarmee in je eigen klas kan. De ene cursist heeft groep 7 en de andere kleuters, dus dat maakt nogal verschil.'

De aangeboden technieken, vaardigheden en werkworpen zijn zo opgebouwd dat ze met kleine aanpassingen voor verschillende groepen in school kunnen worden toegepast. De begeleiders legden in de nabesprekingen uit hoe de technieken in een klas konden worden gebruikt en hoe dit zou passen bij een groep 8 of een kleutergroep. Met het geleerde konden de leerkrachten de volgende dag direct in hun eigen klas aan de slag.

Leerkrachten vinden het daarbij een verademing om een cursus te volgen die niet opbrengstgericht, maar procesgericht is. De leerkrachten doorlopen het creatieve proces in alle fasen. Zo ervaren ze (weer) het belang van het waarnemen en verbeelden. Ten opzichte van andere nascholing ligt hier de nadruk op actief bezig zijn en eigenaarschap, en weinig op zitten en zenden.

TOEPASSEN VAN SAMENHANG

De kracht van de inspiratieprojecten is dat de leerkracht sneller samenhang toepast met andere vakken.

Cursist Speure nei Spoaren: 'Vroeger was het zo: we kregen een brief van de stichting Stellingwerf over een project over de Friese waterlinie met de vraag wanneer wij er naartoe konden. Nu is het zo: ik nodig de stichting Stellingwerf uit en bespreek met hen hoe we in dit project een talige activiteit kunnen integreren. Want daar wil ik mee aan de slag. Dan gaan wij brainstormen over hoe we dat gaan aanpakken.'

Cursist Tekenskoalle: 'In groep 3 moest ik laatst het woord 'boom' aanleren. Dan gaan we ook tekenen met houtskool. Hoe ziet een boom eruit? Ga maar eens goed kijken. Er kwamen hele verschillende bomen. En dan gingen we het erover hebben: wat voor boom heb jij getekend, met of zonder bladeren? Hoe ziet de stam eruit? En hoe de kroon en de wortels? Ze moesten wel wennen aan het houtskool, dat is natuurlijk erg licht en breekbaar.'

De inspiratieprojecten richten zich op een specifieke discipline. Zo krijgen de leerkrachten meer kennis over die discipline, waardoor ze zich zekerder voelen. Dat maakt dat ze sneller de koppeling maken tussen kunstzinnige oriëntatie en andere vakken. Vaak werd de koppeling genoemd van tekenen aan taal, geschiedenis of wereldoriëntatie. Ook de combinatie van theaterspelletjes met taal komt nu vaker voor.

DE LOCATIE DOET ERTOE

De kracht van de inspiratieprojecten is dat de cursus wordt gegeven op inspirerende locaties met goede verzorging.

Cursist Speure nei Spoaren: 'We gingen steeds naar een ander museum. Dat vond ik een hele goede zet. We hebben er in totaal acht bezocht. Op deze manier leer je de locaties kennen en krijg je direct praktische voorbeelden van wat je er met je leerlingen zou kunnen doen.'

Cursist Wy Spylje: 'Je krijgt eerst koffie met iets lekkers. Ook het avondeten was verrukkelijk. Dat scheelt wel hoor, in hoe je de cursus ervaart.'

De groepsbijeenkomsten van de inspiratieprojecten vonden plaats op bijzondere locaties. In musea, in een atelier op de dijk, in het theater of het muziekgebouw. Altijd bewust gekozen plekken om leerkrachten uit hun omgeving te halen en onder de dompelen in de wereld van kunst en cultuur. De catering werd daarbij ook vaak genoemd. Vooral bij theater werd dit erg gewaardeerd.

5. ANALYSE EN INZICHTEN

Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de kritische succesfactoren van de inspiratieprojecten zoals leerkrachten die verwoorden. De leerkrachten zijn over het algemeen lovend en zeer tevreden. Op basis van deze gegevens hebben we gekeken naar kansen en groeimogelijkheden van de inspiratieprojecten. Hiertoe hebben bij het kijkkader KEKI inspiratieprojecten gebruikt. In dit hoofdstuk wordt dit kader eerst kort herhaald. In de paragraaf daaropvolgend worden de analyses weergegeven van de leerkrachtersverantwoordingen van de inspiratieprojecten.

5.1 KLUKKADER

Het kijkkader KEKI-inspiratieprojecten (zie ook hoofdstuk 3) is samengesteld op basis van een theoretisch raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering (Konings, 2014) en de cultuurtheorie van Van Heusden (2010). Hierin zijn deels inzichten vanuit het curriculum spinnenweb meegenomen (Van den Akker & Thijs, 2009).

KLUKKADER KEKI-INSPIRATIEPROJECTEN

a. INHOUD	Onderwijs in cultureel bewustzijn	Reflectie (onderwerp) Verbeelding Media Herkenning
b. EFFECTIEVE AANPAK		
c. RANDVOORWAARDEN		

Met dit kader is gekeken in hoeverre de inspiratieprojecten effectief werden ingezet voor de onderdelen inhoud, effectieve aanpak en randvoorwaarden. Bij het onderdeel inhoud is specifiek gekeken in hoeverre onderwijs in cultureel bewustzijn aan bod kwam voor de onderdelen: reflectie (onderwerp), verbeelding, media en herkenning (aansluiten bij de herinneringen van leerlingen). Met name de leerplanellementen bronnen en materialen, groepsinvormen, leeromgeving, tijd en toetsing hebben de vraagstelling rond randvoorwaarden verdiept en aangevuld.

5.2 INHOUD

De leerkrachten worden in de inspiratieprojecten op een praktische en bruikbare manier geschoold in materiaalbeheersing, technieken, waarnemen, verbeelden en het hanteren van werkvormen. De cursus is gericht op het leren van de vaardigheden (maken, doen, bedenken, verzinnen en uitproberen) en de vakdidactiek (hoe doe ik dit met mijn leerlingen). De transfer van de cursus naar de klas lijkt optimaal. Vanuit het kader van onderwijs in cultureel bewustzijn, wordt de inhoud van de cursus voor het grootste deel bepaald door het oefenen van de verbeeldende en mediale vaardigheden. Dit zijn twee belangrijke vaardigheden binnen kunstzinnige oriëntatie.

DE LEERLING (AANSLOTING BIJ CULTUUR EN ONTWIKKELING)

In het cursusprogramma van de inspiratieprojecten heeft de ontwikkeling van het kind niet of nauwelijks een vaste plek. Tijdens de bijeenkomsten is hier echter wel over gesproken. De coaches bleken ook vrij goed te kunnen inschatten welke werkvorm voor welke leeftijdsgroep het best zou kunnen werken. Er is nauwelijks of geen specifieke aandacht voor bijvoorbeeld de tekenontwikkeling van een kind of hoe betekenisgeving zich in de verschillende leeftijdsfasen ontwikkelt. Een aantal leerkrachten gaf aan dit te hebben gemist.

Inzicht De indruk bestaat dat de relevantie van vakinhoud voor de leerling onderbelicht blijft. Ook het leerproces van de leerling komt slechts zijdelings aan de orde. Kennis over de theatrale, beeldende, muzikale en dansante ontwikkeling van leerlingen heeft in de inspiratieprojecten (nog) geen vaste plek. Terwijl dit soort inzichten juist van belang zijn om te kunnen aansluiten bij de ontwikkeling en cultuur - de 'getuigenbibliotheek' - van de leerling (van Heusden, 2010). De aansluiting maakt de kans groter dat een les tot herkenning en verdieping leidt.

HET ONDERWERP VOOR REFLECTIE

De projecten rond erfgoed blinken uit in aandacht voor de vorming van cultureel bewustzijn. Deze projecten bieden de mogelijkheid om op allerlei manieren en vanuit verschillende invalshoeken te reflecteren op de plek van kinderen in hun (historische) omgeving. Uit de gesprekken komt naar voren dat dat in de andere inspiratieprojecten minder het geval is. Dit besteden nauwelijks aandacht aan reflectie op de betekenisgeving. Dat heeft vooral te maken met de vrij wilkekeurige keuze voor onderwerpen waarop wordt gereflecteerd. Onderwerpen als een portret, robot, winter, kabouter of kleurcricket lijken vooral middelen te zijn voor een leuke les, maar minder bedoeld om leerlingen - en dus ook de cursist - er betekenis aan te laten geven door erop te reflecteren. Zo vertelde een leerkracht dat hij betekenisvolle context miste bij bepaalde theateroefeningen. Soms vroeg hij zich af: 'Wat sta ik hier gek te doen'.

Inzicht De onderwerpkeuze is van belang wanneer je in je onderwijs door reflectie op cultuur betekenis wilt geven aan de wereld. Als je in het kunstonderwijs immers verder wilt gaan dan alleen het oefenen van technieken, teken je nooit zomaar iets of speel je nooit zomaar een toneelstukje. Het gaat altijd ergens over. Het doet een appel op het cultureel bewustzijn van de maker en de kijker.

Een poppenkast leent zich bijvoorbeeld prachtig voor het uitspeken van onderwerpen die leerlingen's, ochtends in de kring inbrengen. Zo kan het gaan over het boodschappen doen met oma, de overleden poes of de zere teen na een val op de stoep.

RELEVANTE VAN DE DISCIPLINES

Uit de gesprekken komt het beeld naar voren dat kennis over de functie van dansen, tekenen, zingen, erfgoed en theater minder aan de orde komt. Wat een dergelijke kunstvorm kan betekenen voor de leerling en de wereld om hem heen, wordt niet erg duidelijk. Wel benoemde een aantal leerkrachten de bijdrage van drama aan taalontwikkeling en sociale vaardigheden.

Inzicht In KEKI-advies staat dat kunst- en cultuonderwijs belangrijk is voor het geven van betekenis aan de wereld om je heen. Desondanks komen in de inspiratieprojecten kennis over waar-toe kunst- en cultuonderwijs kan leiden of over de functie van kunst en cultuur niet of nauwelijks aan bod. Als je kunst- en cultuonderwijs wilt geven, moet je weten wat cultuur en kunst is (Van Heusden, Rasmussen & Tans, 2016). Kennis op dit gebied kan leerkrachten inzicht geven in de structuur, inhoud en onderbouw van kunst- en cultuonderwijs. Het kan duidelijk maken hoe de disciplines in elkaar zitten en hoe kunst- en cultuonderwijs samenhangt met het totale lesprogramma.

TOETSEN EN VOLGEN

Een lastig en heikel punt in het kunstonderwijs blijft het beoordelen. Want hoe beoordeel je als je zelf als leerkracht de stof nog maar niet machtig bent? De leerkrachten zeggen daarbij wel dat ze een (natuurlijk) gevoel hebben voor wat ze mooi vinden. Door nieuwe opdrachten uit te proberen, met nieuwe materialen, technieken en spelvormen, ontstaan er interessante en mooie producten van leerlingen. Uit de gesprekken komt naar voren dat leerkrachten nog vooral vragen hebben over hoe ze leerlingen kunnen beoordelen en hoe ze hun ontwikkeling - ook op langere termijn - zouden kunnen volgen. Leerkrachten zijn nieuwsgierig naar goede voorbeelden van volgsystemen in het kunstonderwijs.

Inzicht Beoordelen en toetsen is een essentieel onderdeel in het curriculum spinnenweb (Van den Akker & Thijs, 2009). Het is een lastig punt in het kunstonderwijs, omdat vaak niet een product wordt beoordeeld, maar ook of soms alleen het proces. De meeste leerlingvolgsystemen bieden hier niet of nauwelijks ruimte voor. De vraag is welke systemen tegengestoken komen aan het beoordelen van zowel het product als het proces binnen kunstzinnige oriëntatie. Dit zou verder onderzocht kunnen worden. Ook zou verkend kunnen worden of er goed werkende portfolio's zijn.

5.3 EFFECTIEVE AANPAK

De leerkrachten vinden dat de inspiratieprojecten een actieve en onderzoekende leeromgeving bieden met volop ruimte om eigen leervragen en materialen in te brengen. Zo konden ze de mediale vaardigheden die ze kregen aangeboden, meteen de volgende dag in de les uitproberen. Vragen die onder schooltijd ontstonden kwamen aan de orde in gezamenlijke groepsessies. Leerkrachten en coaches gaven samen les en bekeken ook elkaars les. Een duidelijk voorbeeld van effectief leren met en naast elkaar.

SAMEN LEREN MET ANDERE DOCENTEN

Een belangrijk kenmerk van de inspiratieprojecten is collegiale interventie in groepsverband. Voorwaarde voor succesvolle collegiale interventie is dat duidelijk is waar de leerkrachten vandaan komen. Uit de gesprekken bleek dat dit niet altijd even helder was of dat hier niet voldoende op kon worden ingespeeld. Leerkrachten uit het speciaal onderwijs hadden bijvoorbeeld andere vragen dan de overige cursisten. Daardoor misten ze soms de aansluiting. Hoewel ze de verhalen van docenten uit het regulier onderwijs zeker inspirerend vonden, hadden de leerkrachten uit het speciaal onderwijs soms toch meer behoefte aan 'soortgenoten'. Ook bleek dat de coach soms moeilijk kon inschatten wat een groep uit het speciaal onderwijs aankon. Een leerkracht met een vraag op schoolniveau ontdekte dat hij minder behoefte had aan leerkrachten die alleen hun lesrepertoire wilden verrijken, zonder dit te willen zien in het grote geheel van de eigen school.

Insicht De groepen voor de inspiratieprojecten worden heterogeen samengesteld. Er is geen onderscheid tussen regulier onderwijs of speciaal onderwijs. Gezien het raamwerk van effectieve deskundigheidsbevordering is de verwachting dat leerkrachten met gelijsoortige leervragen en schoolcontext meer uit hun leervraag halen.

Een goede match tussen leerkracht en coach is essentieel. De speeddating bij erfgoed is hier een goed voorbeeld van.

HELDERE LEERVRAAG EN DEZE MEENEMEN IN DE EVALUATIE

Elke cursus begint met het opstellen van een eigen leervraag. Meestal waren die vragen gericht op het beheersen van een discipline, het aanleren van didactische aanpakken en het zicht krijgen op de creatieve ontwikkeling van een kind. Sommige leervragen waren niet individueel, maar juist school- en teamgericht. Docenten gaven op deze manier duidelijk aan wat ze willen bereiken. De begeleiders boden hulp bij het formuleren van de leervraag. Bij Tekenskoole staan zelfs een paar leervragen ter illustratie op de site. In de gesprekken vertelden de leerkrachten wel dat ze het vrij lastig vonden om een goede leervraag op te stellen. De opbrengsten van de cursus worden meestal gekwalificeerd in de groep of als de coach langskomt op school. Of de leervragen hierbij een belangrijke rol spelen is niet geheel duidelijk geworden.

Insicht Omdat de eigen leervraag centraal staat, zowel in de voorbereiding als bij de afronding, wordt de leerkracht zoveel mogelijk op maat bediend. Doel is de eigen groei en ontwikkeling, aansluitend bij het eigen niveau. Dat zorgt voor een grote betrokkenheid en een gevoel van eigenaarschap. Vanuit het raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering bezien is het stellen van een goede leervraag cruciaal voor de focus en het eigenaarschap van de leerkracht tijdens een leertraject. Het formuleren van een goede vraag blijkt echter wel lastig. Sommige leerkrachten kwamen daardoor niet tot een goede kernvraag.

5.4 RANDVOORWAARDEN

Het coachen op de werkvloer is het geheime wapen van de inspiratieprojecten. Omdat de coaches met de leerkrachten meekijken in de lessen, zien ze wat er gebeurt en ook wat er nog meer kan. Zo wijzen ze de leerkrachten op allerlei nieuwe mogelijkheden en materialen. Het woord 'mogelijkheid' kwam daardoor veel terug in de gesprekken. Daarnaast gaven de coaches de leerkrachten vertrouwen om gewoon te tekenen, te dansen en te zingen met de kinderen. Daardoor durven de leerkrachten weer nieuwe initiatieven te nemen.

GEDRAGSVERRANDERING VAN DE LEERKRACHT

Het gedrag van de leerkrachten is soms de dag na de cursus al veranderd. Ze passen de geleerde technieken vaak meteen toe. Daardoor vinden de leerlingen de dramalessen ook al snel leuker. Na één inspiratieproject blijken leerkrachten vaak ook aan een volgende te willen meedoen. Het lijkt erop dat de inspiratieprojecten een bepaalde leerbehoefte bij leerkrachten aanwakkeren. Wat het langtermijneffect is van hun andere houding in de klas, vonden de leerkrachten moeilijk in te schatten. Ze zeiden wel behoefte te hebben aan terugkombijeenkomsten, het liefst met de coach in hun eigen klas.

Insicht Een 'theorie van verandering' geeft aan welk ander gedrag de leerkracht zou moeten laten zien na een scholingsinterventie. De theorie van verandering die ten grondslag ligt aan de KEKI-visie is dat een leerkracht zijn vaardigheden in de kunstsen verbetert en die vervolgens ook in de klas toepast. Hoe het gedrag van leerkrachten op langere termijn in de klas verandert, kan nu nog niet worden gezegd.

IMPLEMENTATIE OP SCHOOL

Het effect van de inspiratieprojecten is dat leerkrachten hun klassen een rijkere lesrepertoire bieden. De leerkrachten vonden het echter moeilijk om aan te geven hoe de opgedane kennis op schoolniveau kan worden geborgd. Als mogelijkheden daartoe noemden ze bijvoorbeeld dat je een cursus samen met collega's volgt. Of dat je over de cursus vertelt in het teamoverleg. De leerkrachten hadden over het algemeen geen duidelijke opdracht vanuit de schoolleiding meegereggen. Het lijkt erop dat directies vooral aanstuurden op een 'ollievakwerking'.

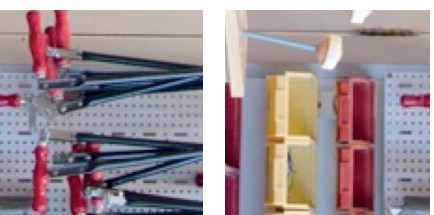
Insicht Uit de gesprekken blijkt dat de directie de leerkrachten ruimte, scholingsgeld en tijd biedt. Dat is positief. Maar vanuit de theorie van verandering is het belangrijk dat de directie niet alleen randvoorwaarden biedt, maar ook zelf een andere houding aanneemt. Het gedrag, de visie en het handelen van de directie zijn namelijk bepalend voor de borging op schoolniveau, het niveau 3 zoals KEKI het in de visie (2013) benoemt.

BRONNEN EN MATERIALEN

De leermaterialen voor de inspiratieprojecten variëren van boeken en handboeken tot readers en losse bladen. De behoeften van leerkrachten aan lesmaterialen verschillen nogal. Voor de een volstaan een paar werkbladen, de ander heeft juist graag een boek vol werkvormen. Een boek voor dans bleek te abstract en te onoverzichtelijk. In het algemeen bleek dat de leerkrachten vooral behoefte hebben aan makkelijk en toegankelijk naslagmateriaal.

Insicht We hebben met de leerkrachten gesproken over de bronnen en materialen in de inspiratieprojecten. Dat is ook een element in het curriculair spinnenweb (Van den Akker & Thijs, 2009).

Een goede afstemming tussen leernhoud en de aangereikte bronnen en materialen kan de samenhang in het programma versterken. De behoeften op dit gebied verschillen per leerkracht, maar het moet vooral makkelijk en toegankelijk zijn.

6. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

In dit onderzoek hebben wij gezocht naar de kritische succesfactoren en potenties van de inspiratieprojecten die Keunstwurk in samenwerking met andere partners uitvoert in het kader van KEKI. In de gesprekken met leerkrachten hebben we eerst gekeken welke kritische succesfactoren zij noemen. Vervolgens hebben we op basis van deze gesprekken geanalyseerd hoe de inhoud van onderwijs in cultureel bewustzijn en in de andere elementen van effectieve deskundigheidsbevordering, terug te vinden is in de inspiratieprojecten. De inzichten die dit opleverde leidden tot een aantal conclusies en aanbevelingen. Die staan in dit hoofdstuk.

‘De coach geeft mij ideeën en zelfvertrouwen, door haar inbreng zit er weer vuur in mij en mijn lessen.’

6.1 CONCLUSIE

De leerkrachten spreken opvallend positief en enthousiast over de inspiratieprojecten van Keunstwurk en partners. De inspiratieprojecten doen hun naam eer aan: ze inspireren de leerkrachten daadwerkelijk. In de benoemde kritische succesfactoren zijn leerkrachten vooral lovend over de begeleiding van de coach in hun eigen klas. De coach deed voor, liet zien hoe het kon, kwam met ideeën en toonde een groot palet aan nieuwe mogelijkheden. Zo werd de geheugenbibliotheek van de leerkracht rijklijk uitgebreid.

Daarnaast roemen de leerkrachten de praktische insteek van de inspiratieprojecten. Ze konden de aangeboden vaardigheden en werkvormen direct toepassen in hun eigen klas. Ze vonden het sowieso een verademing om even niet bezig te zijn met opberggericht werken, maar juist met hun eigen creatieve proces. Dat dat gebeurde in een inspirerende leeromgeving - museum, atelier of theater -, aangewuid met goede catering, droeg er zeker aan bij dat de leerkrachten optimaal leerden.

DE KRITISCHE SUCCESFACTOREN VAN DE INSPIRATIEPROJECTEN VAN KEUNSTWURK:

COACH IN DE KLAS IS TOP

De kracht van de inspiratieprojecten is dat de coach ook bij je in de klas komt; zo leer je sneller, beter en met meer zelfvertrouwen.

ZIEN VAN MOGELIJKHEDEN

De kracht van de inspiratieprojecten is dat je veel uitprobeert en nieuwe ideeën krijgt voor materialen, technieken en werkvormen.

VANDAAG GELEERD, IS MORGEN IN DE KLAS

De kracht van de inspiratieprojecten is dat het praktisch is en direct toepasbaar in je eigen klas.

TOEPASSEN VAN SAMENHANG

De kracht van de inspiratieprojecten is dat de leerkracht sneller samenhang toepast met andere vakken.

DE LOCATIE DOET ER TOE

De kracht van de inspiratieprojecten is dat de cursus werd gegeven op inspirerende locaties met goede verzorging.

6.2 AANBEVELINGEN

Wij hebben de kritische succesfactoren en de uitkomsten van de gesprekken met de leerkrachten bekeken en geanalyseerd vanuit het kijkader ‘KEKI-inspiratieprojecten’. We hebben dit kijkader samengesteld op basis van het raamwerk voor effectieve deskundigheidsbevordering (Konings, 2014), de cultuurtheorie (Van Heusden, 2010) en delen uit het raster van het curriculaire spinneweb (Van den Akker & Thijs, 2009).

Het kijkader ‘KEKI-inspiratieprojecten’ sluit grotendeels aan bij de visie van KEKI. De analyse van de uitkomsten van dit onderzoek brengt ons op de onderstaande aanbevelingen voor aanscherping van de deskundigheidsbevordering van KEKI in de toekomst.

AANBEVELINGEN

- 1. Leerling beter in beeld**
Er zou meer aandacht kunnen zijn voor de cultuur van de leerling en voor de manier waarop de creatieve ontwikkeling bij leerlingen zich voltrekt.
- 2. Aandacht voor het onderwerp**
De focus ligt nu vooral op het doen, op de mediale vaardigheden en minder op de onderwerpen waarover je tekent, speelt, zingt of danst. Er zou meer aandacht kunnen zijn voor de keuze van de onderwerpen. Voor de ontwikkeling van het cultureel bewustzijn van de leerling is herkenning van het onderwerp belangrijk. Laat het onderwerp daarom zoveel mogelijk uit de leerling zelf komen.
- 3. Functie van kunst en cultuur**
Als je kunst- en cultuuronderwijs geeft, moet je weten wat kunst en cultuur doet. Geef inzicht in de functie van kunst en cultuur en vertel welke kunst- en cultuurvakken in school deze functie kunnen vervullen.
- 4. Gedrag van leerkrachten op langere termijn**
Keunstwurk en partners zouden scherper kunnen verwoorden welk gedrag ze van leerkrachten op langere termijn willen zien.
- 5. Rol van schoolleiding en borging op schoolniveau**
Betrek de schoolleiders bij het bepalen van het deskundigheidsniveau in verband met borging op de lange termijn. Nodig hen ook uit voor de inspiratie-bijeenkomsten.
- 6. Toetsen en evalueren**
Verken beoordelingsystemen die het mogelijk maken om binnen kunstzinnige oriëntatie zowel het product als het proces te beoordelen. Onderzoek daarbij de mogelijkheden van een portfolio.
- 7. Leervragen**
Verken hoe de leervragen kunnen worden verscherpt en hoe ze een duidelijke plek kunnen krijgen in de evaluatie.
- 8. Homogene groepen**
Het maken van een contextanalyse en het beter daarop afstemmen van de leervragen zou een overweging kunnen zijn om individueel meer leerrendement te bereiken.
- 9. Bronnen en materialen**
Stem de behoefte aan bronnen en materialen af met de leerkrachten en differentieer hier desnoods in.
- 10. Ga door!**
Zet de inspiratieprojecten voort en/of houd de kritische succesfactoren vast voor andere deskundigheidsbevorderingsstrategieën.

AANVULLENDE INFORMATIE

Zoals al eerder gesteld, ontbreekt in de inspiratieprojecten een prominente rol voor de leerlingen.

Wie zijn de leerlingen? Wat is hun cultuur? Wat weten en kennen ze al? Hoe is hun creatieve ontwikkeling en hoe kun je hierbij aansluiten? Het is van belang dat dat meer in beeld komt. De geheugenbibliotheek van de leerling vormt immers het uitgangspunt voor leren en dus ook voor de vorming van het cultureel bewustzijn. Niet alleen als het gaat om het verbeelden en de mediale vaardigheden, maar ook als het gaat om het kiezen van onderwerpen voor een les kunstzinige oriëntatie. Met name aan dat laatste valt in de inspiratieprojecten nog het nodige te verbeteren.

Raadpleeg het proefschrift van Van Dorsten (2015) voor informatie over de ontwikkeling van cultureel bewustzijn van kinderen. Het leerplankader van SLO biedt informatie over het creatieve proces. De publicatie Cultuur2, basis voor cultuuronderwijs biedt handvatten voor de inzet van betekenisvolle onderwerpen die uit de leerlingen komen.

Keunstwurk wil (KEKi Visie, 2013) de kwaliteit van kunstzinige oriëntatie verbeteren op het niveau van de leerkracht (niveau 1), de les (niveau 2) en de school (niveau 3). Maar welk gedrag willen Keunstwurk en partners dat de leerkracht blijvend laat zien? Wat kun je vervolgens bij leerlingen waarnemen en hoe bereik je dit? En wat betekent dit voor de rol van de school? Om daar duidelijkheid over te verkrijgen, zou Keunstwurk samen met de andere partners scherper kunnen verwoorden welk gedrag ze van leerkrachten op langere termijn verwachten. Betrek met het oog op de borging op schoolniveau, dan ook de schoolleider meer bij deskundigheidsbevordering. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de ervaringen uit de Vereniging CultuurProfielScholen. Zo zijn daar bijeenkomsten voor docenten en hun schoolleiders (!) vaak gericht op kunsthefma's gefinkt aan schoolbrede thema's. Daardoor bezoekt een bredere afkadering de bijeenkomsten. Dat kan weer een basis bieden voor borging in de school. Bij het thema Cultuur en Taal kan bijvoorbeeld ook de taalcoördinator aanwezig zijn, of bij Kunst en Getal de rekencoördinator.

Wat betreft de aanbeveling over beoordelingssystemen en een portfolio zijn er al verschillende onderzoeken en ontwikkelingen in omloop. Een goed voorbeeld is Robinson, een digitaal leerling-ontwikkelstelsel van Cultuurnij, Doet en KCR Rotterdam.

6.3 DISCUSSIE

In het onderzoek hebben we 11 leerkrachten gesproken, terwijl Keunstwurk de inspiratieprojecten aan 225 leerkrachten heeft aangeboden. Dat betekent dat we dus veel leerkrachten niet hebben gesproken. Toch komt uit de gesprekken die we gevoerd hebben wel een algemeen beeld naar voren. We proefden bij alle leerkrachten die we spraken, eenzelfde 'jubel' over de verrijking die ze hadden ervaren. De leerkrachten gaven aan dat hun medecuristen dat gevoel deelden.

Ook de YouTube-filmpjes over de inspiratieprojecten op de website van Keunstwurk bevestigen dat beeld. Bovendien bleek al uit de eigen enquête van Keunstwurk, waaruit ons onderzoek is voortgevloeid, dat de inspiratieprojecten zeer positief worden gewaardeerd.

Blijkbaar voorzien de inspiratieprojecten in een broodnodige behoefte bij de leerkrachten.

Ze vormen bovendien een mooie aanvulling op meer theoretisch gerichte trainingen, zoals de ICC-trainingen en diverse schoolbegeleidingstrajecten. Het levert - zoals de leerkrachten zelf verwoorden - een tegenhanger voor cursussen in opbrengstgericht werken. Alhoewel we daarbij moeten bedenken dat creatief bezig zijn natuurlijk ook een opbrengst is. Alleen dan een andere.

Het lijkt erop dat praktische scholing leerkrachten in het basisonderwijs helpt om mogelijkheden te zien en te weten wat ze zelf kunnen. Dat geeft hen de basis om met meer zelfvertrouwen en kennis kunstzinige oriëntatie in de klas vorm en inhoud te geven. Of deze behoefte nu sterker is omdat in veel kleine dorpen in Friesland de muziekscholen en culturele centra - die misschien anders werden geraadpleegd - zijn verdwenen is een interessante vraag die verder kan worden verkend.

Wij zijn ons ervan bewust dat, gezien de kaders van dit onderzoek (vraag, doel, tijd, geld en beschikbaarheid), het theoretisch kader van Cultuur (Van Heusden, 2010) niet tot in alle detail aan bod heeft kunnen komen. Ook de uitgangspunten van deskundigheidsbevordering hebben we alleen op hoofdlijnen ingezet.

6.4 EINDCONCLUSIE

EEN LAATSTE TIP...

KEKi-VISIE EN DOEL

De vraag of de Pabo de leerkracht voldoende voorziet of heeft voorzien in kennis en vaardigheden voor kunstzinige oriëntatie, is niet expliciet aan de orde geweest. Dat de behoefte nu zo groot is, kan verschillende oorzaken hebben. De kennis kan bij de leerkrachten bijvoorbeeld zijn weggezaakt. Het kan ook zijn dat het niet voldoende aan bod is gekomen tijdens de opleiding. Of dat er te weinig aandacht is besteed aan het zelf praktisch bezig zijn. Het is natuurlijk wel dat de uren voor kunst- en cultuuronderwijs op de Pabo's maar een fractie vormen van de totale opleiding. Het kan zijn dat leerkrachten daardoor minder goed zijn toegerust voor het geven van kunstzinige oriëntatie in de praktijk.

De inspiratieprojecten blinken uit in het meenemen van leerkrachten in een kunstdiscipline door hen met behulp van een coach mogelijkheden te laten zien in materialen en technieken. Met meer aandacht voor de vorming van cultureel bewustzijn, het betekenisgeven aan de wereld en langetermijnborging op klas- en schoolniveau, kunnen de inspiratieprojecten naast inspiratie ook inhoudelijke verdieping geven. Dat biedt nieuwe kansen, die de kracht van de inspiratieprojecten verder kunnen versterken.

De Keki-visie zou kunnen worden aangevuld met een vierde uitgangspunt dat misschien al impliciet in de visie is verwoord, maar nog geen apart uitgangspunt is. Dit kan de bewustwording versterken van iedereen die vanuit Keki meewerkt aan kwaliteitsverbetering van onderwijsactiviteiten op het leergebied kunstzinige oriëntatie.

- **Reflexie op cultuur** als een proces van betekenisgeving waarbij zowel emoties als theoretische kennis een belangrijke rol spelen.
- **Verbeelding** als de kenmerkende vaardigheid binnen kunstonderwijs. Dit is het voorstellingsvermogen om mentale en fysieke beelden te vormen. (De nadruk ligt op één van de vier vaardigheden, specifiek de verbeelding).
- **Media:** materialen die de dragers vormen van cultuur en cultuuronderwijs. Vier groepen worden hierbij onderscheiden: lichaam, voorwerpen, taal en grafische symbolen.
- **Herkenning bij de leerling:** de aangeboden leerstof moet enigszins herkenbaar zijn voor de leerling. Daarom moet aangesloten worden bij de cultuur en ontwikkeling van de leerling.

Fianne Konings is werkzaam als zelfstandig onderzoeker. Met haar eigen Bureau Konings Kunst doet zij onderzoek naar cultuuronderwijs en adviseert, publiceert en presenteert zij hierover. Konings is tevens bezig met promotieonderzoek naar de bijdrage van culturele instellingen aan doorlopende leerlijnen cultuuronderwijs. Het onderzoek sluit aan bij het theoretisch kader van Cultuur in de Spiegel: naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs (CIS) van prof. dr. Barend van Heusden.

Daarnaast was zij verbonden aan de master kunsteducatie van ArTEZ. Sinds kort is zij verbonden aan de master education in arts van het Piet Zwart Instituut.

Astrid Rass is onderwijskundige kunst- en cultuuronderwijs en werkzaam als zelfstandig ontwikkelaar en onderzoeker. Naast diverse onderzoeks- en begeleidingstrajecten in het primair - en voorgezet onderwijs is zij docent aan de masteropleiding Kunsteducatie van ArTEZ, Hogeschool voor de Kunsten. Als onderwijskundige is zij verbonden aan de Vereniging CultuurProfeSchole PO en VO. Begin 2016 had zij de functie als commissie van de kunstraad in Groningen. Rass heeft van 2000 - 2015 bij SLO gewerkt. Tussen 2009 en 2014 was zij vanuit SLO projectleider van het onderzoeksproject Cultuur in de Spiegel (CIS), naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. In 2016 verscheen het boek Cultuur2, basis voor cultuuronderwijs (Van Heusden, Rass en Tans).

7. LITERATUUR

BRONNEN:

- Efland, A.D. (2002). *Art and Cognition. Integrating the visual arts in the curriculum*. Columbia University, 133-134
- Haanstra, F. ed. (1997) 'Over actief, receptief en reflectief'. *Katernen Kunsteducatie*, LOKV, 1997: 7-15
- Copini, E., Rass, A. (2012) Grip op cultuuronderwijs. *Tijdschrift Kunstzone* 1, januari 2012
- Dorsten, T. Van, (2015) *Culture, education, and the development of metacognition in early and middle childhood (4-10)*. Rijksuniversiteit Groningen: Groningen
- Heusden, B. van, Rass, A. en Tans, J. (2016) *Cultuur2, Basis voor cultuuronderwijs*. Van Gorcum: Assen
- Heusden, B. van (2010). *Naar een doorlopende leerlijn cultureeducatie*. Groningen: Van Heusden. p 42
- Hoeven, M. van der, Jacobse, A., Lanschot-Hubrecht, V. van, Rass, A., Roozen, I., Stuijsmans, Van der Vorle, R., H3 (Copini, E., Van Dorsten, T., Ekster, W. (2014), *Cultuur in de Spiegel in de praktijk: Een leerplan voor cultuuronderwijs*. Enschede: SLO.
- Konings, F. (2014) *Stip op de horizon*. Utrecht: FCP.
- Akker, J. van den, en Thijs, A. (2009). *Leerplan in ontwikkeling*. Enschede: SLO. p 12
- SLO (2014) *Leerplan voor kunstzinige oriëntatie*. Enschede: SLO
- KEKi Visie, 23 april 2013 (zie bijlage)

WEBSITES:

- www.kultuurfiler.nl
- www.cultuurindespiegel.nl
- www.kunstzinigeoriëntatie.slo.nl

GERAADPLEEGDE YOUTUBE FILMPIES OP DE SITE VAN KEUNSTWURK:

- Muziek - <https://youtu.be/XWmHtVBMtbe>
- Erfgoed - <https://youtu.be/WA5W5EHxPCQ>
- Beeldende vorming - nog in de maak
- Theater - <https://youtu.be/SgU026NvFnI>
- Dans - <https://youtu.be/Unlvrr6ftek>

1. CULTUREDUCTIE MET KWALITEIT

Cultuureductie is leren in kunstzinnige en culturele uthngen en hoe deze betekenis geven aan de wereld waarin we leven. Daarbij richt cultuureductie zich op het leren creëren, waarden en beschouwen van deze uthngen. Friesland heeft veel te bieden op dit gebied. Zowel binnen als buiten het onderwijs wordt veel gedaan aan kunstzinnige- en culturele activiteiten. De kunst is nu om dit te herkennen en kwalitatief te versterken. Dit is waar we voor staan met Kultuuredukasie mei Kwaliteit, KEKI

Het doel van KEKI is kwaliteitsverbetering van onderwijsactiviteiten op het leergebied kunstzinnige oriëntatie. De drie kerndoelen voor dit leergebied zijn als basis genomen voor de ontwikkeling van de projecten binnen KEKI:

- de leerlingen leren beelden, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- de leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- de leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Deze drie kerndoelen dragen bij aan het proces van betekenisgeving. Om betekenis te kunnen geven aan de wereld om zich heen moet iemand beschikken over verbeelding, reflectie en materialen (media). De mate van beheersing van deze aspecten vormt de deskundigheid van het individu. Zowel leerkracht en leerling is hierin nooit uitgeleerd.

1.1. REFLECTIE

Reflecteren is een proces van betekenisgeving, waarbij zowel emoties als theoretische kennis een belangrijke rol spelen. Binnen cultuureductie vindt reflectie zowel plaats bij het analyseren van de productieve als de receptieve kunstervaring. In productieve zin door reflectie op de eigen cultuuruitingen en in receptieve zin door reflectie op cultuuruitingen van anderen¹. Reflecteren kan op verschillende manieren. De meest basale wijze van reflectie is nadenken. Deze gedachte-stroom kan vervolgens besproken worden met anderen, op papier gezet worden of op een andere manier kenbaar gemaakt worden. Veelvuldig en doelgericht reflecteren maakt zowel leerkracht als leerling deskundiger op het gebied van cultuureductie.

1.2. MEDIA

Media is het meervoud van medium. Binnen cultuureductie heb je altijd te maken met overdracht van kunstzinnige - of culturele uthngen ofwel het scheppen van nieuwe uthngen door middel van materialen. Zo is bijvoorbeeld de stem het medium om te zingen, het potlood een medium om te tekenen en een molen een medium om een historisch verhaal te begripen. Media zijn de dragers van cultuur. Barend van Heusden, hoogleraar Cultuur en Cognitie, omschrijft een medium als materie waarin cultuur zich afspeelt en de middelen waarvan het zich bedient². We gebruiken vrijwel altijd verschillende media tegelijk. Om niet te veranderen in tal van voorbeelden van alle vormen van media, wordt een indeling gemaakt in vier groepen media: (1) het lichaam, (2) voorwerpen, (3) talen en (4) grafische symbolen. Natuurlijk is de grens tussen de ene groep media en de andere niet altijd even scherp te trekken. Er zijn veel multimediale of crossmediale mogelijkheden.

Door de materialiteit van een bepaald medium al doende te onderzoeken en het gebruik ervan te oefenen, ontwikkelt iemand vaardigheid en zelfvertrouwen in het gebruik van het medium. Dit draagt in hoge mate bij aan diens deskundigheid op het gebied van cultuureductie.

1.3. VERBEELDING

De culturele ervaring begint bij de zintuiglijke waarneming van een culturele uthng. Door middel van verbeelding geven we betekenis aan de waarneming. Verbeelding is binnen cultuureductie het voorstellingsvermogen. Dit is het vermogen om mentale en fysieke beelden te vormen van wat niet aanwezig is, wordt daarmee een plan opgesteld om draagvlak binnen de school te creëren en netverkoorning met culturele instanties buiten de school tot stand te brengen. Er wordt visie, beeld en een doorlopende leerlijn ontwikkeld die geïmplementeerd worden in het onderwijs. Het deelnemende individu vormt de motor in de school voor de betreffende discipline.

VERSCHILLENDE NIVEAUS VAN DESKUNDIGHEID

De betekenis die iemand geeft aan de wereld om zich heen zijn voor ieder individu uniek. Daarom is het belangrijk dat ieder mens, ieder kind zich hierin ongestoord op zijn eigen wijze kan ontwikkelen. Zo intensief, zo lang als men kan en wil, ieder persoon moet vrij zijn om te groeien binnen de discipline die voor hem of haar inspirerend is en voor hem een middel vormt om gevoelens te uthten of betekenis te geven. Het kunnen uthten en betekenisgeven aan de omgeving bepaalt in hoge mate de kwaliteit van leven. Vanuit het oogpunt dat cultuureduwing een individuele kwestie is, streven wij ernaar, dat iedere leerkracht moet kunnen uitgaan van zijn eigen inspiratie om vandaaruit zijn vaardigheden in te zetten voor de leerlingen in de klas. Iedere school zou met het eigen team, en de personen die daar deel van uitmaken, een eigen lijn uit moeten kunnen zetten. Ook zou iedere boverschoolse organisatie weer een eigen visie hierop moeten formuleren. Beeld en inzet van middelen moeten passen bij de leerkracht, de school, de organisatie en de mogelijkheden rond de school. Culturele organisaties en kunstenaars nemen de eigen expertise mee, en moeten in staat zijn die in te zetten, op de wijze waarop de school of de leerkracht hiernaar kijken. Van culturele instellingen wordt een nieuwe houding gewaagd ten opzichte van het onderwijs, waarbij wel sprake is van een dialoog met de kunstenaar, maar de vraag van de school leidend is voor de uitvoering van de activiteiten.

Om te zorgen dat iedere leerkracht op zijn eigen niveau in kan stappen, wordt er gewerkt vanuit drie verschillende niveaus:

NIVEAU 1: INSPIRATIE - IN DE LEERKRACHT

De verkenningfase: Deze fase is gericht op de persoonlijke ontwikkeling van het individu in de discipline door actief handelen: waarnemen, ervaren, verbeelden, waarderen en reflecteren. Het individu is al intrinsiek gemotiveerd om aan een onderdeel te beginnen. In dit eerste niveau word deze motivatie gevoed. Hij bepaakt zijn beginsituatie en ontdekt waar zijn krachten en zwakke punten liggen. Het zelfvertrouwen wordt verhoogt doordat het individu kennis en vaardigheden opdoet. Dit zelfvertrouwen is nodig om aan de slag te kunnen in de klas (niveau 2) en in de school (niveau 3).

NIVEAU 2: VERDIEPING - IN DE KLAS

Fase van het didactisch handelen: Het individu gaat zijn eigen vaardigheden toepassen door het uitvoeren van concrete activiteiten op school. Hij gaat explorerend aan de slag en reflecteert op het eigen didactische handelen en de waarde, de effectiviteit en opbrengst van de discipline in zijn onderwijs.

NIVEAU 3: VERBINDING - IN DE SCHOOL(OMGEVING)

De profileringfase: Deze fase is gericht op het verankeren van de discipline in de school. Het individu zoekt samenwerking met partijen binnen en buiten de school. Wanneer er een ICC'er aanwezig is, wordt daarmee een plan opgesteld om draagvlak binnen de school te creëren en netverkoorning met culturele instanties buiten de school tot stand te brengen. Er wordt visie, beeld en een doorlopende leerlijn ontwikkeld die geïmplementeerd worden in het onderwijs. Het deelnemende individu vormt de motor in de school voor de betreffende discipline.

¹ Haanstra, F. ed. *Over actief, receptief en reflectief: Kateimen kunsteducatie*, LDKV, 1997, 7-15

² Barend van Heusden (2010) *Cultuur in de Spiegel, naar een doorlopende leerlijn cultuureduwjs*, 42

TABEL 1.

Deskundighedsontwikkeling vindt binnen KEKI plaats op basis van de beheersing van de drie aspecten die ten grondslag liggen aan culturreducatie: reflectievermogen, mediabeheersing en verbeeldingskracht.

	REFLECTIEVERMOGEN:	MEDIABEHEERSING:	VERBEELDINGSKRACHT:
NIVEAU 1: INSPIRATIE ▲ De verkenningfase ▲ In het individu	Het individu: ○ kan zijn eigen ervaringen in de discipline benoemen en gedeeltelijk analyseren. ○ bepaalt zijn beginsituatie en evalueert zijn eigen ontwikkeling. ○ maakt bewuste keuzes en werkt gericht aan de eigen ontwikkeling binnen de discipline.	Het individu: ○ ontwikkelt en oefent specifieke vaardigheden om een medium te beheersen. ○ doet kennis op over de materialen, technieken en bijbehorende theorieën in de discipline ○ durft zich te uiten in de discipline	Het individu: ○ staat open voor (nieuwe) inzichten. ○ kan verbeelding vormgeven binnen de discipline. ○ kent de waarde van verbeeldingskracht voor het eigen leerproces.
NIVEAU 2: VERDIEPING ▲ Fase van onderzoek doen ▲ In de klas	Het individu: ○ benoemt de eigen deskundigheid ○ toets zijn deskundigheid in de discipline ○ evalueert de ontwikkeling, opbrengsten en effecten ○ levert feedback op het eigen werk en dat van anderen.	Het individu: ○ toont zijn eigen beheersingsniveau van een medium aan anderen. ○ kan kennis en vaardigheden overdragen aan andere. ○ kan anderen motiveren om zich te durven uiten in een medium.	Het individu: ○ kan de verbeeldingskracht van anderen aanspreken. ○ leert anderen om de verbeeldingskracht vorm te geven. ○ gebruikt verbeeldingskracht om leerprocessen van zichzelf en anderen vorm te geven.
NIVEAU 3: VERBINDING ▲ De profileringfase ▲ In de school(omgeving)	Het individu: ○ kan de eigen deskundigheid plaatsen in de schoolbrede ontwikkeling. ○ benoemt de ontwikkelingsmogelijkheden die de school biedt om de eigen deskundigheid verder te ontwikkelen. ○ kent de ontwikkelingsmogelijkheden in de discipline buiten de schoolomgeving.	Het individu: ○ haalt expertise in huis om de mediabeheersing van zowel zichzelf als anderen te bevorderen. ○ geeft een gefundeerde invulling aan een doorgaande leerlijn op het gebied van mediabeheersing binnen de discipline.	Het individu: ○ geeft verbeeldingskracht een expliciete plaats in een duurzaam leerproces. ○ gebruikt verbeeldingskracht om leerprocessen schoolbreed vorm te geven. ○ kan (nieuwe) verbindingen leggen met instellingen buiten de school.
	Analyse vindt plaats op micro- en mesoniveau.	Beheersingsniveau is gericht op de eigen ontwikkeling en dat van anderen.	Het gaat hierbij om de verbeeldingskracht van het individu en anderen.
	Analyse vindt plaats op microniveau.	Het beheersingsniveau is gericht is op de eigen ontwikkeling.	Het gaat om de verbeeldingskracht van het individu
	Analysezen vindt plaats op micro-, meso- en macroniveau.	Het beheersingsniveau is gericht op zichzelf in verhouding tot de omgeving.	Het gaat hierbij om verbeeldingskracht als doel en als middel om leerprocessen vorm te geven.

COLOFON

Tekst en samenstelling:	Astrid Rass en Fianne Konings
Projectleider:	Astrid Rass
Onderzoekers:	Astrid Rass en Fianne Konings
Uittypen van interviews:	Irja Hartenberg
Tekst redactie:	Jolly Kerkstra, Tekst & Speech, Haren
Vormgeving:	Studio39
Foto's:	Keunstwurk

Dank aan de leerkrachten, de projectleiders en alle andere betrokkenen voor hun medewerking aan dit onderzoek.

In opdracht van Keunstwurk

KEUNSTWURK

Postbus 1288
8900 cg Ljouwert/Leeuwarden
t (058) 234 34 34
e info@keunstwurk.nl
i www.keunstwurk.nl

besykadres/bezoekadres:
Wissedwinger 1
8911 er Ljouwert/Leeuwarden